

Podjęmowane formy wypoczynku na wiejskich terenach doliny Bugu

Forms of recreation taken in rural areas of the Bug Valley

Dominik Dąbrowski, Janusz Leszek Sokół, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wydział Nauk o Zdrowiu i Nauk Społecznych, Zakład Turystyki i Rekreacji

Katarzyna Radwańska, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wydział Nauk Ekonomicznych i Technicznych, Zakład Rolnictwa

Typ artykułu: oryginalny artykuł naukowy.

Źródło finansowania badań: środki na działalność statutową Wdział Nauk o Zdrowiu i Nauk Społecznych, Katedra Kultury Fizycznej i Fizjoterapii, Zakład Turystyki i Rekreacji. Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Nr S/10/17 pt. „Ekologizacja rolnictwa a rozwój agroturystyki na obszarach przygranicznych Polski wschodniej”.

Źródło finansowania artykułu: środki na działalność statutową.

Cytowanie: Dąbrowski D., Radwańska K., Sokół J.L., (2018) *Podjęmowane formy wypoczynku na wiejskich terenach doliny Bugu*, „Rynek-Społeczeństwo-Kultura” nr 3 (29)/2018, s. 21-28, <https://kwartalnikrsk.pl/Artykuły/RSK-3-2018/RSK-3-2018-Dabrowski-Radwanska-Sokol-Podejmowane-formy-wypoczynku-na-wiejskich-terenach-doliny-Bugu.pdf>

STRESZCZENIE

Badania przeprowadzono w 2018 roku na terenie trzech województw (lubelskiego, podlaskiego, mazowieckiego) w gminach położonych w bliskim sąsiedztwie doliny rzeki Bug. Uczestniczyło w nich 99 właścicieli gospodarstw agroturystycznych, których gospodarstwa miały status gospodarstwa konwencjonalnego lub ekologicznego bądź znajdowały się w fazie przekształcenia z produkcji konwencjonalnej na ekologiczną. W pracy dokonano oceny podejmowanych form wypoczynku oraz analizy czynników pobudzających, jak i ograniczających rozwój turystyki na tym obszarze. Z przeprowadzonych badań wynika, iż najczęstszym sposobem podejmowania aktywności były formy turystyki pieszej oraz krótkie spacerunki po najbliższej okolicy. Najmniej uwagi poświęcano możliwości angażowania się w prace wykonywane w gospodarstwach, do których przybywali turyści. Najistotniejszymi czynnikami przyczyniającymi się do zwiększenia rozwoju turystyki na tym terenie były walory przyrodnicze oraz cisza i spokój, zaś najmniej istotna była oferta zakupu produktów ekologicznych w gospodarstwach. Największe ograniczenia w rozwoju działalności agroturystycznej dostrzegano w braku nawyków wśród turystów do wypoczynku weekendowego oraz w sezonowości ofert i niskiej popularności tej formy wypoczyniania.

Słowa kluczowe: gospodarstwa agroturystyczne, formy wypoczynku, dolina Bugu.

The research was carried out in 2018 in the three provinces (Lublin, Podlasie, Masovia) in municipalities close to the Bug river valley. The study involved 99 owners of agritourism farms, whose farms had the status of a conventional farm or ecological or were in the phase transformation from conventional to organic farming. The study assessed the forms of recreation that are undertaken by tourists in the rural areas of the Bug Valley and the analysis of stimulating and limiting factors the development of tourism in this area. The research shows that the most common type of tourist activity in their leisure time were the forms of hiking and short walks in the vicinity. The least attention was paid to the possibility of engaging in work on the holding. According to the respondents, the most important factors contributing to the increase of tourism development in the Bug River municipalities were the natural values of the region as well as the peace and quiet in the area. The smallest impact on the development of this kind of tourism in this area had the opportunity to purchase organic products on farms. The lack of habits among tourists for weekend rest, seasonality of offers and low popularity of this form of rest were considered the biggest restrictions in the development of agritourism.

Keywords: agritourism farms, forms of recreation, the Bug valley.

ABSTRACT

Wstęp

Agroturystyka jako forma spędzania wolnego czasu w gospodarstwach rolnych cieszy się rosnącym zainteresowaniem turystów (Zawadka 2015; Jalinik 2016; Sikora 2016). Oferuje zindywidualizowane formy wypoczynku, adresowane przede wszystkim do turystów indywidualnych, rodzin lub małych grup turystycznych. Nie wymaga rozbudowanej bazy noclegowej bądź żywieniowej; może z powodzeniem rozwijać się w oparciu o istniejące zasoby mieszkaniowe gospodarstw rolnych, niewykorzystane obiekty inwentarskie oraz przestrzeń rekreacyjną w obrębie gospodarstwa (Sokół 2012). Wielu mieszkańców miast postrzega wieś jako ostoję bezpieczeństwa o solidnych wartościach, otwartą przestrzeń, ogrom piękną przyrody. Wieś to miejsce, gdzie każdego traktuje się z szacunkiem i w przyjazny sposób (Gaworecki 2010). Podstawową formą usług turystycznych jest możliwość udostępnienia gościom gospodarstwa rolnego

poprzez wynajem pomieszczeń mieszkalnych na cele noclegowe. Podczas przygotowania ich dla turystów należy mieć na uwadze podstawową cechę agroturystyki, a mianowicie oferowanie przytulnego zakwaterowania, z optymalną ilością pokoi, łóżek itp. Dlatego należy unikać nadmiernego zwiększania liczby miejsc noclegowych nawet, jeśli biznes agroturystyczny dobrze prosperuje (Sikora 2012). Kluczowym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi turystyki wiejskiej są walory przyrodnicze, takie jak: lasy, góry czy zbiorniki wodne (Sokół, Boruch 2011). Dolina rzeki Bug to obszar niezwykle atrakcyjny pod tym względem. Niewątpliwie największym atutem jest dolina Bugu, meandrującego między morenowymi wzgórzami. Jest to rzeka o nieregulowanym korycie, zaliczana do najpiękniejszych nizinnych rzek w Polsce. Wzdłuż jej brzegów można obserwować unikatowe zbiorowiska roślinne oraz rzadkie gatunki zwierząt, przede wszystkim ptaków, które mają tu swoje miejsca lęgowe (Mączka 2003). Oferta gospodarstw eko-agroturystycznych może uatrakcyjnić wypoczynek

na terenach wiejskich i zaspokoić potrzeby grupy turystów, dla których istotne jest m.in. spożywanie produktów (pochodzenia roślinnego i zwierzęcego) wytworzonych w naturalny sposób. W gospodarstwach eko-agroturystycznych produkty te często opatrzone są certyfikatem i oznaczeniami, które gwarantują ich wysoką jakość. Gospodarstwa eko-agroturystyczne usytuowane są na obszarach wartościowych przyrodniczo, ale także, w odpowiedzi na potrzeby turystów, z dala od centrów turystycznych (Ziółkowski 2006). Na terenach, gdzie wartość przyrodnicza jest mniejsza, turysta w czynny sposób może spędzić czas w gospodarstwie: ma możliwość obserwowania metod gospodarowania czy udziału w pracy gospodarstwa ekologicznego. Umożliwia to m.in. chów zwierząt gospodarskich (np. koni) lub zwierząt rzadkich w hodowli (np. alpaki czy strusi), które same są atrakcją dla gości i jednocześnie mogą urozmaicić im pobyt w takim obiekcie (Ziółkowski 2006; Sokół, Boruch 2011). Dolina rzeki Bug (szczególnie w odcinku przygranicznym) posiada też niespotykane walory kulturowe, spowodowane zetknięciem się na tym obszarze trzech kultur: polskiej, ruskiej i żydowskiej, które bardzo wyraźnie uwidocznione się w krajobrazie. Na stosunkowo niewielkim obszarze można podziwiać zachowane do dziś budowle sakralne: katolickie sanktuarium, prawosławny klasztor, neounicka parafia, żydowska synagoga oraz mahometkański mizar. Na tym terenie znajdziemy również zabytki architektoniczne, zespoły pałacowo-parkowe oraz dworsko-parkowe, a także obiekty historyczno-wojskowe, które wiążą się z tragiczną historią tego terenu. Częstym obrazkiem, szczególnie na obszarach wiejskich, są również przydrożne kapliczki oraz krzyże łacińskie i prawosławne (Bernat 2014). Agroturystyka i ekoturystyka to formy turystyki wiejskiej mające ze sobą wiele wspólnych cech. Obie są formą aktywnego wypoczynku na obszarach o wyjątkowych walorach przyrodniczych i kulturowych. Różnica między nimi polega przede wszystkim na motywie podróży. Agroturystyka, to wypoczynek stacjonarny, o charakterze sielankowym czy wręcz idyllicznym, natomiast ekoturystyka ma na celu czynne odkrywanie i poznawanie otaczającej przyrody oraz kultury (Zaręba 2008). Agroturystyka to forma turystyki wiejskiej, gdzie podstawowymi elementami są czynne gospodarstwo rolne, w którym organizowane jest zakwaterowanie turystów oraz usługi związane z życiem danego gospodarstwa oraz wsi, w której ono się znajduje (Balińska 2014). Pobyt ten może być wzbogacony o wyżywienie oraz zakup produktów spożywczych wytworzonych w gospodarstwie. Dodatkowo, na agroturystykę, składają się także usługi, takie jak: wypożyczenie konia, sprzętu sportowego, organizowanie kuligów, polowań, wycieczek rowerowych czy konnych, sprzedaż wyrobów rzemieślniczych wytwarzanych w gospodarstwie, a także udział w pracach rolnych i rzemieślniczych (Wiatrak 1996). Coraz częściej rolnictwo konwencjonalne zastępowane jest ekologicznym, w którym rezygnuje się z intensywnej produkcji oraz stosowania środków chemicznych przy jednoczesnym zachowaniu odpowiedniej jakości produktu końcowego (Ziółkowski 2006; Przezbórska 2007). Rolnictwo ekologiczne nie zagraża bioróżnorodności agrobiocenoz i otaczających je ekosystemów, pozwala na zachowanie równowagi w środowisku przyrodniczym, co jest istotne szczególnie na obszarach chronionych i o cennych walorach przyrodniczych i kulturowych (Popławski 2009). Dodatkowo ten sposób gospodarowania poprawia żyzność i urodzajność gleby, co ma szczególne znaczenie na nadbużańskim terenie, gdzie przeważają gleby niskiej i średniej klasy (Komorowska 2015). Bardzo istotną rolę w rozwoju agroturystyki ma żywność.

Prowadzony w gospodarstwie ekologicznym system produkcji własnej żywności daje realne nadzieje na zdobywanie większej ilości klientów. Wytwarzane produkty ekologiczne przyciągają nabywców. Turyści mogą nie tylko obserwować proces produkcji, ale również mogą mieć pewność, że oferowana żywność jest pochodzenia naturalnego i jest ekologiczna (Sokół, Kołoszko-Chomentowska 2010).

Metody i materiał badawczy

Badania empiryczne przeprowadzono w 2018 roku na terenie trzech województw (lubelskie, podlaskie, mazowieckie), w tym 12. powiatach i 34. gminach położonych w bliskim sąsiedztwie doliny rzeki Bug. Do przeprowadzenia badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, w ramach której przygotowano internetowy kwestionariusz ankiety wywiadu. Dobór próby badawczej miał charakter celowy. W badaniach uczestniczyło 99 właścicieli gospodarstw agroturystycznych, których gospodarstwa miały status gospodarstwa konwencjonalnego lub ekologicznego bądź znajdowały się w fazie przekształcenia z produkcji konwencjonalnej na ekologiczną. Wszystkie z nich położone były w gminach nadbużańskich. Materiał opracowano metodami statystycznymi, wykorzystując do tego celu pakiet *STATISTICA*. Analiza statystyczna prezentuje wyniki w oparciu o procentowy rozkład liczebności, natomiast współzależność pomiędzy zmiennymi badano testem niezależności Chi-kwadrat, zaś istotność różnic określono przy poziomie $p < 0,05$. Badania były anonimowe, a wyniki przeprowadzonych badań wykorzystano jedynie do potrzeb naukowych. Zasadniczym celem prezentowanych badań była ocena podejmowanych form wypoczynku na wiejskich terenach doliny Bugu oraz analiza czynników pobudzających, jak i ograniczających rozwój turystyki na tym obszarze. Powyższej oceny i analizy dokonano na podstawie opinii właścicieli gospodarstw agroturystycznych wyrażonych w ankiecie.

Analiza wyników badań

Udział w procesie badawczym podmiotów prowadzących działalność agroturystyczną był ilościowo zbliżony (tabela 1). Dużą grupę respondentów stanowiły osoby prowadzące małe gospodarstwa rolne o powierzchni do 5 ha (41,4% właścicieli). Większość właścicieli zadeklarowała także korzystanie z dopłat do gospodarstwa (65,7%). Wiodącym kierunkiem tych gospodarstw była produkcja roślinna (53,5%), ukierunkowana w znacznej mierze na własne potrzeby (44,8%), a jedynie w niewielkim stopniu na potrzeby turystów (16,0%). Zdecydowana większość gospodarstw agroturystycznych (tabela 2) posiadała w swojej ofercie do dziesięciu miejsc noclegowych. Im więcej gospodarstwo zawierało miejsc noclegowych, tym mniej było takich gospodarstw we wszystkich ocenianych województwach. Działalność agroturystyczna świadczona była całorocznie w gospodarstwach w zakresie od czterdziestu kilku procent (województwo lubelskie) do ponad 65 (województwo mazowieckie) – tabela 2. Z badań wynika, że najczęstszym sposobem podejmowania aktywności w czasie wolnym w gminach wiejskich na terenie doliny Bugu, przez przebywających tam turystów, były formy turystyki pieszej (94,3%) oraz krótkie spacery po najbliższej okolicy (83,8%) – tabela 3. W dalszej kolejności swoją popularność potwierdziła turystyka rowerowa (80,1%), jak również

wędrówka związana z odwiedzaniem miejsc kultu religijnego (72,7%). Najmniej uwagi poświęcali turyści możliwości angażowania się w prace wykonywane w gospodarstwach, takie jak sianokosy, żniwa, prace w ogrodzie lub sadzie oraz przy pielęgnacji zwierząt (17,7%). Niewielkim również zainteresowaniem gości cieszyła się turystyka jeździecka (23,2%), co wynikać mogło z braku przystosowania gospodarstw do zapewnienia tego typu atrakcji lub też wskazania możliwości prowadzenia turystyki jeździeckiej w innych ośrodkach (tabela 3). Oceniając formy podejmowanej aktywności w gospodarstwie agroturystycznym przez turystów z uwzględnieniem podziału na województwo (tabela 4), zaobserwowano największe nasilenie w takich formach jak: turystyka piesza, gdzie dominacja dotyczyła województw podlaskiego i mazowieckiego (w tych województwach wymienioną formę wskazano we wszystkich gospodarstwach), a także w turystyce rowerowej (we wszystkich trzech województwach powyżej 80%). Turystyka kajakowa była najwyższa w województwach podlaskim (66,7%) i mazowieckim (69,4%), a więc w tych, gdzie rzeka Bug nie jest już tzw. rzeką graniczną. Z kolei turystyka jeździecka cieszyła się największym powodzeniem w województwie mazowieckim (47,2%), znacznie mniejszym w województwie lubelskim (17%), a w Podlaskiem była w ogóle nieobecna. Zwiedzanie zabytków i miejsc pamięci oraz miejsc kultu religijnego podejmowane było częściej przez turystów na terenach województwa podlaskiego (90,0%). W tych gminach częściej też występowała aktywność związana z tzw. leśnym zbieractwem – grzybów i innych darów lasu (80,0%). Opisane zjawiska wyboru form wykazały różnice na poziomie istotnym statystycznie. W ocenie preferencji turystów co do wyboru przez nich formy aktywności w zależności od rodzaju gospodarstwa (gospodarstwa ekologiczne vs konwencjonalne) wykazano różnice pomiędzy udziałem w imprezach regionalnych, zbieractwie leśnym, a także obserwacjach przyrody oraz w angażowaniu się w prace w gospodarstwie. Wymienione formy występowały najczęściej w gospodarstwach ekologicznych, a różnice w porównaniu do gospodarstw konwencjonalnych miały poziom istotny statystycznie $p < 0,05$ (tabela 5). Dokonując oceny odwiedzających gospodarstwa agroturystyczne w dolinie Bugu, zauważono wyraźną dominację turystów indywidualnych (33,2%), w dalszej kolejności były to osoby związane z tzw. grupami zawodowymi w ramach szkoleń lub innych wyjazdów integracyjnych i innych (25,1%) oraz rodziny z dziećmi (24,7%). Najmniej popularne było przyjmowanie zorganizowanych grup dzieci i młodzieży w ramach zielonych szkół lub turnusów kolonijnych, co deklarowało zaledwie 7,7% właścicieli gospodarstw (tabela 6). Przyjmując podział gości w gospodarstwie z uwzględnieniem województwa (tabela 7), nie zaobserwowano różnic w ilości turystów indywidualnych i grup zawodowych ($p > 0,05$), natomiast w pozostałych grupach w zależności od województwa ta różnica występowała. Największe różnice występowały u dzieci i młodzieży szkolnej podczas tzw. zielonych szkół, a także wśród rodzin z dziećmi. Można przypuszczać, iż rodzinne wyjazdy preferowane były do gospodarstw w województwie mazowieckim (31,3%), natomiast województwo lubelskie częściej wybierali turyści zagraniczni (19,7%). Uwzględniając rodzaj gospodarstwa wynikający z jego kierunku działalności, stwierdzono największe różnice (istotne statystycznie) pomiędzy turystami zagranicznymi, którzy częściej odwiedzali gospodarstwa ekologiczne niż konwencjonalne. W pozostałych grupach nie stwierdzono tak wysokich różnic co do preferencji rodzaju i charakteru gospodarstwa (tabela 8).

Tabela 1. Charakterystyka badanych gospodarstw

Liczba gospodarstw biorących udział w badaniu z podziałem na województwo	rozkład odpowiedzi	
	n	%
Lubelskie	33	33,3
Podlaskie	30	30,3
Mazowieckie	36	36,4
Wielkość gospodarstwa		
do 5 ha	41	41,4
6 – 10 ha	22	22,2
11 – 20 ha	22	22,2
21 – 50 ha	8	8,1
powyżej 50 ha	6	6,1
Kierunek produkcji w gospodarstwie		
roślinny	53	53,5
zwierzęcy	12	12,1
mieszany	34	34,3
Charakter produkcji rolnej		
produkcja rolna głównie na rynek (towarowa)	49	39,2
produkcja rolna głównie na potrzeby własne	56	44,8
produkcja rolna głównie na potrzeby turystów	20	16,0
Rodzaj gospodarstwa		
ekologiczne	23	23,2
konwencjonalne	76	76,8
Korzystanie z dopłat do gospodarstwa		
tak	65	65,7
nie	34	34,3

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Charakterystyka działalności agroturystycznej z uwzględnieniem podziału na województwo

Liczba miejsc noclegowych w gospodarstwie	województwo						Chi ²	p
	lubelskie		podlaskie		mazowieckie			
	n	%	n	%	n	%		
< 10 osób	24	72,7	16	53,3	19	52,8	16,971	0,009
11 – 20 osób	7	21,2	11	36,7	10	27,8		
21 – 30 osób	2	6,1	0	0,0	7	19,4		
> 31 osób	0	0,0	3	10,0	0	0,0		
Całoroczne świadczenie działalności								
tak	14	42,4	17	56,7	24	66,7	4,119	0,127
nie	19	57,6	13	43,3	12	33,3		

Źródło: badania własne.

Tabela 3. Preferowane rodzaje aktywności w czasie wolnym przez turystów w gospodarstwach agroturystycznych

Rodzaj podejmowanej aktywności	rozkład odpowiedzi	
	n	%
turystyka piesza	83	94,3
turystyka rowerowa	80	80,1
turystyka kajakowa	54	54,5
turystyka jeździecka	23	23,2
udział w imprezach regionalnych	41	41,4
obserwacje przyrody	70	70,7
spacery	83	83,8
zwiedzanie zabytków i miejsc pamięci	67	67,7
odwiedzanie miejsc kultu religijnego	72	72,7
angażowanie się w prace gospodarstwa (np. sianokosy, żniwa, prace w ogrodzie i sadzie, karmienie i pielęgnacja zwierząt)	17	17,2
łowienie ryb	63	64,3
zbieractwo leśne	56	57,1
wypoczynek bierny	61	61,6

Źródło: badania własne.

Zagospodarowanie turystyczne terenu, jak również dostępność i wyposażenie gospodarstwa agroturystycznego w dużym stopniu może wpłynąć na decyzje planujących swój pobyt turystów. Zdecydowana większość (tabela 9) analizowanych gospodarstw posiadała miejsce na spędzenie czasu przy ognisku lub grillu (98,9%), również często oferowane były dogodne miejsca do zbierania w odpowiedniej porze grzybów i innych darów lasu (78,8%). Dużym zainteresowaniem cieszyły się też korzystanie z dostępnych rowerów (63,6%). Przeszło połowa gospodarstw w swoich ofertach wymieniała możliwość udziału gości w tradycyjnych pracach i obowiązkach gospodarczych, choć jak pokazała wcześniejsza analiza (tabela 3) zainteresowanie tą formą było znikome. Analizując dostępność atrakcji z uwzględnieniem podziału na województwo (tabela 10), stwierdzono największe różnice ($p < 0,05$) pomiędzy obszarami badań w dostępie do takich form atrakcji, jak możliwość przejażdżki konnej lub bryczką oraz nauka jazdy konnej, które występowały najczęściej w województwie mazowieckim a najrzadziej w województwie podlaskim. Wyraźne różnice stwierdzono również w możliwościach zbieractwa leśnego, w tym przypadku wyraźnie na korzyść województwa podlaskiego. Pozostałe formy nie wykazywały różnic istotnie statystycznych pomiędzy województwami. Rozpatrując dostępność atrakcji uwzględniając przyjęty podział w oparciu o rodzaj gospodarstwa (tabela 11), stwierdzono różnice w takich formach, jak udział w pracach domowych, pracach w gospodarstwie, dostępie do warsztatów regionalnych, wikliniarstwa oraz pogadanek i bają (p < 0,05). Dostęp do wymieniających form występował częściej w gospodarstwach o produkcji ekologicznej niż konwencjonalnej. W analizowanym materiale badawczym zwrócono również uwagę na wskazanie przez właścicieli gospodarstw czynników przyczyniających się do zwiększenia rozwoju turystyki na terenie gmin nadbużańskich (tabela 12). Z badań tych wynika, iż najistotniejszym czynnikiem były walory przyrodnicze (91,9%), w dalszej kolejności cisza i spokój (80,8%), natomiast najmniej istotnym – możliwość korzystania z produktów ekologicznych (25,2%). Analizując znaczenie czynników z uwzględnieniem podziału na województwo (tabela 13), stwierdzono różnice pomiędzy takimi czynnikami, jak: chęć poznawania kultury, tradycji lub obyczajów występujących na danym

terenie, następnie znaczenie samej rzeki i ewentualnego dostępu do kąpieliska, a także atrakcyjność i wysoki standard usług. Wymienione różnice były istotne statystycznie ($p < 0,05$), a dominowały tam wskazania gospodarzy z województwa podlaskiego. Pozostałe czynniki wykazywały jedynie w niewielkim stopniu zróżnicowanie poziomu znaczenia wyszczególnionych czynników pomiędzy porównywanymi obszarami. Oceniając znaczenie czynników wpływających na rozwój turystyki z uwzględnieniem podziału na rodzaj gospodarstwa (tabela 14), stwierdzono różnice istotne statystycznie jedynie w odniesieniu do takich czynników, jak możliwość korzystania w danym gospodarstwie z produktów ekologicznych oraz atrakcyjność i wysoki standard usług. Omawiane czynniki dominowały częściej u właścicieli gospodarstw ekologicznych niż konwencjonalnych. Kolejną część badań stanowiła analiza barier ograniczających lub też uniemożliwiających rozwój turystyki na wiejskich terenach doliny Bugu, a tym samym ograniczających rozwój działalności agroturystycznej (tabela 15). Niską częstotliwość przyjazdów, a tym samym ich udziału w formach turystyki wiejskiej, upatrywano w braku nawyków do wypoczynku weekendowego (64,6%) a w dalszej kolejności – w sezonowości ofert (62,6%) i małej jak dotąd popularności tej formy wypoczynku (62,6%). Uwzględniając ocenę istniejących barier w ujęciu województw (tabela 16), różnice stwierdzono jedynie w ocenie małej atrakcyjności ofert ($p < 0,05$). W pozostałych ocenach wystąpiło jedynie zróżnicowanie pomiędzy analizowanymi obszarami, choć dało się zaobserwować, iż problem sezonowości ofert dotyczył częściej województwa lubelskiego (75,8%). Niska popularność turystyki wiejskiej (70%), jak również brak nawyku wypoczynku weekendowego (70%), występowała częściej w województwie podlaskim. Natomiast niewystarczający poziom informacji i słabą reklamę jako znaczącą barierę w rozwoju turystyki wiejskiej odnotowano częściej w województwie mazowieckim (61,1%). Zaobserwowano również różnice w ocenie barier pomiędzy właścicielami gospodarstw konwencjonalnych i ekologicznych (tabela 17). Różnice istotne statystycznie dotyczyły barier związanych z oceną i brakiem odpowiedniej infrastruktury (73,9%), jak też w ocenie informacji i reklamy (73,9%). W obu tych ocenach częściej występowały wskazania w gospodarstwach z produkcją ekologiczną.

Tabela 4. Preferowane rodzaje aktywności w czasie wolnym przez turystów w gospodarstwach agroturystycznych w podziale na województwa

Rodzaj podejmowanej aktywności	województwo						Chi ²	p
	lubelskie		podlaskie		mazowieckie			
	n	%	n	%	n	%		
turystyka piesza	28	84,8	28	100,0	27	100,0	8,835	0,012
turystyka rowerowa	27	81,8	24	80,0	29	80,6	0,035	0,982
turystyka kajakowa	9	27,3	20	66,7	25	69,4	14,90	0,000
turystyka jeździecka	6	18,2	0	0,0	17	47,2	21,16	0,000
udział w imprezach regionalnych	18	54,5	22	73,3	18	50,0	4,004	0,135
obserwacje przyrody	20	60,6	26	86,7	24	66,7	5,598	0,061
spacery	27	81,8	29	96,7	27	75,0	5,818	0,054
zwiedzanie zabytków i miejsc pamięci	16	48,5	25	83,3	26	72,2	9,258	0,009
odwiedzanie miejsc kultu religijnego	21	63,6	27	90,0	24	66,7	6,554	0,037
angażowanie się w prace gospodarstwa (np. sianokosy, żniwa, prace w ogrodzie i sadzie, karmienie i pielęgnacja zwierząt)	9	27,3	2	6,6	6	16,7	4,701	0,095
łowienie ryb	20	60,6	21	70,0	22	62,9	0,652	0,721
zbieractwo leśne	16	50,0	24	80,0	16	44,4	9,437	0,008
wypoczynek bierny	18	54,5	21	70,0	22	61,1	1,593	0,451

Źródło: badania własne.

Tabela 5. Preferowane rodzaje aktywności w czasie wolnym przez turystów z uwzględnieniem podziału na gospodarstwo ekologiczne i konwencjonalne

Rodzaj podejmowanej aktywności	rodzaj gospodarstwa				Chi ²	p
	ekologiczne		konwencjonalne			
	n	%	n	%		
turystyka piesza	19	90,5	64	95,5	0,759	0,383
turystyka rowerowa	19	82,6	61	80,3	0,063	0,802
turystyka kajakowa	10	43,5	44	57,9	1,481	0,224
turystyka jeździecka	8	34,8	15	19,7	2,241	0,134
udział w imprezach regionalnych	18	78,3	40	52,6	4,780	0,028
obserwacje przyrody	23	100	47	61,8	12,412	0,000
spacery	21	91,3	62	81,6	1,232	0,267
zwiedzanie zabytków i miejsc pamięci	18	78,3	49	64,5	1,532	0,215
odwiedzanie miejsc kultu religijnego	17	73,9	55	72,4	0,021	0,884
angażowanie się w prace gospodarstwa (np. sianokosy, żniwa, prace w ogrodzie i sadzie, karmienie i pielęgnacja zwierząt)	10	43,5	7	9,2	14,577	0,001
łowienie ryb	17	73,9	46	61,3	1,213	0,271
zbieractwo leśne	19	82,6	37	49,3	7,958	0,004
wypoczynek bierny	18	78,3	43	56,6	3,509	0,061

Źródło: badania własne.

Tabela 6. Klasyfikacja gości przyjmowanych w gospodarstwach

Klasyfikacja gości	rozkład odpowiedzi	
	n	%
zielone szkoły i grupy kolonijne	12	7,7
turystów indywidualnych	90	33,2
rodziny z dziećmi	67	24,7
grupy zawodowe (szkolenie, wyjazdy integracyjne, okolicznościowe)	68	25,1
turyści zagraniczni	34	12,55

Źródło: badania własne.

Tabela 7. Klasyfikacja przyjmowanych gości z podziałem na województwo

Klasyfikacja gości	województwo						Chi ²	p
	lubelskie		podlaskie		mazowieckie			
	n	%	n	%	n	%		
zielone szkoły i grupy kolonijne	0	0,0	3	4,8	9	9,4	9,224	0,009
turystów indywidualnych	33	43,4	27	43,6	30	31,3	5,830	0,054
rodziny z dziećmi	21	27,6	16	25,8	30	31,3	7,101	0,029
grupy zawodowe (szkolenie, wyjazdy integracyjne, okolicznościowe)	7	9,3	11	17,7	13	13,4	2,350	0,309
turyści zagraniczni	15	19,7	5	8,1	14	14,6	6,294	0,043

Źródło: badania własne.

Tabela 8. Klasyfikacja przyjmowanych gości z podziałem na rodzaj gospodarstwa

Klasyfikacja gości	rodzaj gospodarstwa				Chi ²	p
	ekologiczne		konwencjonalne			
	n	%	n	%		
zielone szkoły i grupy kolonijne	3	13,0	9	14,5	0,030	0,862
turystów indywidualnych	23	100,0	67	88,2	2,996	0,083
rodziny z dziećmi	16	69,6	51	67,1	0,049	0,825
grupy zawodowe (szkolenie, wyjazdy integracyjne, okolicznościowe)	10	43,5	21	27,6	2,061	0,151
turyści zagraniczni	13	56,5	21	27,6	6,535	0,012

Źródło: badania własne.

Tabela 9. Rodzaj dostępnych w ofercie atrakcji do dyspozycji gości

Rodzaj atrakcji	rozkład odpowiedzi	
	n	%
udostępnienie rowerów	63	63,6
udostępnienie sprzętu pływającego	27	27,3
przejażdżki konne lub bryczką	31	31,3
nauka jazdy konnej	18	18,2
kulig	28	28,3
ognisko / grill	98	98,9
uczestnictwo w polowaniu	10	10,1
grzybobranie i inne zbieractwo leśne	78	78,8
udział w pracach gospodarczych	52	52,5
udział w pracach domowych np. zapoznanie się z produkcją własnych wyrobów żywnościowych	34	34,3
nauka rzeźby / malarstwo / rękodzielnictwo	12	12,1
warsztaty regionalne, np. z poznawaniem i smakowaniem kuchni regionalnej	37	37,4
wikliniarstwo	5	5,1
bajania / pogadanki	36	36,4
sauna / bania	11	11,1

Źródło: badania własne.

Tabela 10. Rodzaj dostępnych w ofercie atrakcji do dyspozycji gości z podziałem na województwo

Rodzaj atrakcji	województwo						Chi ²	p
	lubelskie		podlaskie		mazowieckie			
	n	%	n	%	n	%		
udostępnienie rowerów	21	63,6	18	60,0	24	66,7	0,314	0,854
udostępnienie sprzętu pływającego	13	39,4	6	20,0	8	22,2	3,707	0,157
przejażdżki konne lub bryczką	8	24,2	6	20,0	17	47,2	6,788	0,033
nauka jazdy konnej	4	12,1	0	0,0	14	38,9	17,858	0,000
kulig	8	24,2	6	20,0	14	38,9	3,276	0,194
ognisko / grill	32	96,9	30	100,0	36	100,0	2,020	0,364
uczestnictwo w polowaniu	4	12,1	2	6,7	4	11,1	0,578	0,748
grzybobranie i inne zbieractwo leśne	21	63,6	27	90,0	30	83,3	7,235	0,026
udział w pracach gospodarczych	16	48,5	12	40,0	24	66,7	4,990	0,082
udział w pracach domowych np. zapoznanie się z produkcją własnych wyrobów żywnościowych	16	48,5	7	23,3	11	30,6	4,768	0,092
nauka rzeźby / malarstwo / rękodzielnictwo	1	3,0	4	13,3	7	19,4	4,414	0,111
warsztaty regionalne, np. z poznawaniem i smakowaniem kuchni regionalnej	8	24,2	13	43,3	16	44,4	3,655	0,161
wikliniarstwo	1	3,0	0	0,0	4	11,1	4,634	0,098
bajania / pogadanki	12	36,4	14	46,7	10	27,8	2,523	0,283
sauna / bania	3	9,1	3	10	5	13,9	0,455	0,796

Źródło: badania własne.

Tabela 11. Rodzaj dostępnych w ofercie atrakcji do dyspozycji gości z podziałem na rodzaj gospodarstwa

Rodzaj atrakcji	rodzaj gospodarstwa				Chi ²	p
	ekologiczne		konwencjonalne			
	n	%	n	%		
udostępnienie rowerów	18	78,3	45	59,2	2,769	0,096
udostępnienie sprzętu pływającego	7	30,4	20	26,3	0,151	0,697
przejażdżki konne lub bryczką	10	43,5	21	27,6	2,061	0,151
nauka jazdy konnej	3	13,0	15	19,7	0,532	0,465
kulig	10	43,5	18	23,7	3,410	0,064
ognisko / grill	23	100,0	75	98,7	0,306	0,580
uczestnictwo w polowaniu	2	8,7	8	10,5	0,065	0,795
grzybobranie i inne zbieractwo leśne	21	91,3	57	75,0	2,808	0,094
udział w pracach gospodarczych	18	78,3	34	44,7	7,957	0,004
udział w pracach domowych np. zapoznanie się z produkcją własnych wyrobów żywnościowych	16	69,6	18	23,7	16,483	0,000
nauka rzeźby / malarstwo / rękodzielnictwo	3	13,0	9	11,8	0,023	0,877
warsztaty regionalne, np. z poznawaniem i smakowaniem kuchni regionalnej	17	73,9	20	26,3	17,090	0,000
wikliniarstwo	3	13,0	2	2,6	3,991	0,045
bajania / pogadanki	13	56,5	23	30,3	5,261	0,022
sauna / bania	3	13,0	8	10,5	0,113	0,736

Źródło: badania własne.

Tabela 12. Czynniki rozwoju agroturystyki w opinii właścicieli gospodarstw

Czynniki	rozkład odpowiedzi	
	n	%
walory przyrodnicze	91	91,9
walory kulturowe	55	55,5
cisza, spokój	80	80,8
rzeka z kąpieliskiem	49	49,5
szlaki turystyczne	70	70,7
imprezy kulturalne	45	45,5
chęć poznania kultury, tradycji, obyczajów	58	58,6
atrakcyjność i wysoki standard usług	41	41,4
korzystanie z produktów ekologicznych	25	25,2

Źródło: badania własne.

Tabela 15. Bariery rozwoju turystyki wiejskiej

Bariery	rozkład odpowiedzi	
	n	%
brak nawyku wypoczynku weekendowego	64	64,6
brak zorganizowanych atrakcji wypoczynku weekendowego	39	39,4
sezonowość ofert	62	62,6
brak odpowiedniej infrastruktury	40	40,4
niska popularność tej formy	62	62,6
słaba informacja i reklama	52	52,5
mała atrakcyjność oferty	34	34,3

Źródło: badania własne.

Tabela 13. Czynniki rozwoju agroturystyki w opinii właścicieli gospodarstw z podziałem na województwo

Czynniki	województwo						Chi ²	p
	lubelskie		podlaskie		mazowieckie			
	n	%	n	%	n	%		
walory przyrodnicze	30	90,9	30	100,0	31	86,1	4,318	0,115
walory kulturowe	19	57,6	19	63,3	17	47,2	1,802	0,406
cisza, spokój	26	78,8	24	80,0	30	83,3	0,247	0,883
rzeka z kąpieliskiem	10	30,3	19	63,3	20	55,6	7,689	0,021
szlaki turystyczne	26	78,8	22	73,3	22	61,1	2,741	0,254
imprezy kulturalne	13	39,4	19	63,3	13	36,1	5,624	0,060
chęć poznania kultury, tradycji, obyczajów	17	51,5	25	83,3	16	44,4	11,219	0,003
atrakcyjność i wysoki standard usług	13	39,4	18	60,0	10	27,8	7,086	0,029
korzystanie z produktów ekologicznych	12	36,4	5	16,7	8	22,2	3,505	0,173

Źródło: badania własne.

Tabela 14. Czynniki rozwoju agroturystyki w opinii właścicieli gospodarstw z podziałem na rodzaj gospodarstwa

Czynniki	rodzaj gospodarstwa				Chi ²	p
	ekologiczne		konwencjonalne			
	n	%	n	%		
walory przyrodnicze	23	100,0	68	89,5	2,633	0,105
walory kulturowe	15	65,2	40	52,6	1,123	0,287
cisza, spokój	18	78,3	62	81,6	0,125	0,723
rzeka z kąpieliskiem	10	43,5	39	51,3	0,433	0,510
szlaki turystyczne	18	78,3	52	68,4	0,825	0,363
imprezy kulturalne	12	52,2	33	43,4	0,545	0,460
chęć poznania kultury, tradycji, obyczajów	10	43,5	48	63,2	2,818	0,093
atrakcyjność i wysoki standard usług	14	60,9	27	35,5	4,674	0,031
korzystanie z produktów ekologicznych	16	69,6	9	11,8	31,168	0,000

Źródło: badania własne.

Tabela 16. Bariery rozwoju turystyki wiejskiej

Bariery	województwo						Chi ²	p
	lubelskie		podlaskie		mazowieckie			
	n	%	n	%	n	%		
brak nawyku wypoczynku weekendowego	21	63,6	21	70,0	22	61,1	0,587	0,745
brak zorganizowanych atrakcji wypoczynku weekendowego	14	42,4	13	43,3	12	33,3	0,876	0,645
sezonowość ofert	25	75,8	16	53,3	21	58,3	3,821	0,148
brak odpowiedniej infrastruktury	14	42,4	15	50,0	11	30,6	2,653	0,265
niska popularność tej formy	20	60,6	21	70,0	21	60,6	1,037	0,595
słaba informacja i reklama	17	53,1	13	43,3	22	61,1	2,076	0,354
mała atrakcyjność oferty	17	51,5	8	26,7	9	25,0	6,493	0,038

Źródło: badania własne.

Tabela 17. Bariery rozwoju turystyki wiejskiej

Bariery	rodzaj gospodarstwa				Chi ²	p
	ekologiczne		konwencjonalne			
	n	%	n	%		
brak nawyku wypoczynku weekendowego	11	47,8	53	69,7	3,708	0,054
brak zorganizowanych atrakcji wypoczynku weekendowego	11	47,8	28	36,8	0,892	0,345
sezonowość ofert	11	47,8	51	67,1	2,803	0,094
brak odpowiedniej infrastruktury	17	73,9	23	30,3	13,971	0,000
niska popularność tej formy	11	47,8	51	67,1	2,804	0,094
słaba informacja i reklama	17	73,9	35	46,7	5,246	0,022
mała atrakcyjność oferty	8	34,8	26	34,2	0,002	0,959

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

Dolina rzeki Bug jest jednym z atrakcyjniejszych turystycznie terenów. Jest to rzeka o nieregulowanym korycie, zaliczana do najpiękniejszych nizinnych rzek w Polsce. Potwierdzeniem są przede wszystkim walory krajobrazowe, tj. unikalne tereny wodne, występowanie rzadkich gatunków ptaków posiadających tam swoje lęgowiska, a także liczne szlaki turystyczne umożliwiające realizację wybranych form turystyki: pieszej, rowerowej, konnej, wodnej czy kulturowej. Coraz większą popularnością cieszy się tutaj także działalność agroturystyczna. W pracy dokonano oceny podejmowanych form wypoczynku na wiejskich terenach doliny Bugu oraz analizy czynników wpływających na rozwój turystyki, jak też barier ograniczających ten rozwój. Materiał zebrano na podstawie opinii uzyskanych od właścicieli gospodarstw agroturystycznych. Z przeprowadzonych badań wynika, iż najczęstszym sposobem podejmowania aktywności w czasie wolnym przez turystów były formy turystyki pieszej oraz krótkie spacery po najbliższej okolicy. W dalszej kolejności swoją popularność potwierdziła turystyka rowerowa, jak również wędrówka związana z odwiedzaniem miejsc kultu religijnego. Najmniej uwagi poświęcali jednak turyści możliwości angażowania się w prace w gospodarstwach, do których przybywali, związanych z tzw. popularnymi sianokosami oraz żniwami, pracami w ogrodzie lub sadzie oraz przy pielęgnacji zwierząt. Zdecydowana większość gospodarstw posiadała odpowiednio przygotowane miejsce do spędzenia czasu przy ognisku lub grillu, również większość wskazywała na dogodne miejsca do zbierania w odpowiedniej porze roku grzybów i innych darów lasu. Jak się okazało dużym zainteresowaniem cieszyło się również korzystanie z rowerów. Przeszło połowa gospodarstw w swoich ofertach wymieniała możliwość udziału gości w tradycyjnych pracach i obowiązkach gospodarczych, choć jak pokazała wcześniejsza analiza, zainteresowanie tą formą było znikome. Zwrócono również uwagę na wskazanie przez właścicieli gospodarstw czynników przyczyniających się do zwiększenia rozwoju turystyki na terenie gmin nadbużańskich. Jak się okazało, najistotniejszym czynnikiem były walory przyrodnicze oraz cisza i spokój, zaś najmniej istotnym – możliwość korzystania z oferty produktów ekologicznych. Największe ograniczenia w rozwoju działalności agroturystycznej rolnicy dostrzegali w braku nawyków turystów do wypoczynku weekendowego oraz w sezonowości ofert i wciąż jeszcze niskiej popularności tej formy wypoczynku wśród społeczeństwa polskiego.

Bibliografia

- Balińska A., (2014) *Determinanty popytu mieszkańców Warszawy na usługi agroturystyczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki”, 1(25) Podstawy funkcjonowania rynku turystycznego, 251-264.
- Bernat S., (2014) *Walory, zagrożenia i ochrona krajobrazu przygranicznego odcinka doliny Bugu*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 26, 257-269.
- Gaworecki W., (2010) *Turystyka*, Warszawa: PWE.
- Jalinik M., (2016) *Nazewnictwo w agroturystyce* [w:] Jęczmyk A., Uglis J., Maćkowiak M., (red.), *Turystyka wiejska. Cz. II. Ekonomiczny wymiar turystyki wiejskiej*, Poznań: Wydawnictwo Wieś Jutra Sp. z o.o.
- Komorowska D., (2015) *Znaczenie rolnictwa ekologicznego w Polsce*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 17(2), 119-126.
- Mączka D., (2003) *Walory turystyczno-krajoznawcze doliny Bugu na przykładzie gmin nadbużańskich południowego Podlasia* [w:] Leniartek M.K., (red.), *Komercjalizm turystyki kulturowej*, Wrocław, 51-59.
- Popławski Ł., (2009) *Gospodarstwa agroturystyczne, ekoagroturystyczne i ekologiczne jako czynnik rozwoju turystyki na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie”, 3 (14), 139-152.
- Przezbórska L., (2007) *Determinanty rozwoju agroturystyki w Polsce (na przykładzie wybranych regionów)*, „Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia” (2), 113-121.
- Sikora J., (2012) *Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, Warszawa: C.H. Beck.
- Sikora J., (2016) *Edukacja w agroturystyce* [w:] Jęczmyk A., Uglis J., Maćkowiak M., (red.), *Turystyka wiejska. Cz. I. Zagadnienia ekonomiczne i marketingowe*, Poznań: Wydawnictwo Wieś Jutra Sp. z o.o.
- Sokół J.L., (2012) *Działalność gospodarstw agroturystycznych na obszarze Narwiańskiego Parku Narodowego w ocenie turystów i ich nowe wyzwania* [w:] „Ekonomia i Zarządzanie”, tom 4, nr 3, Białystok.
- Sokół J.L., Boruch J., (2011) *Ekologizacja gospodarstw agroturystycznych w powiecie białostockim*, „Ekonomia i Zarządzanie” z. 3, 95-112.
- Sokół J.L., Kołoszko-Chomentowska Z., (2010) *Produkty zwierzęce jako atrakcja w gospodarstwach agroturystycznych*. „Economy and Management” 2 (3).
- Wiatrak A.P., (1996) *Wpływ agroturystyki na zagospodarowanie obszarów wiejskich*, „Zagadnienia ekonomiki rolnej” 1, 34-46.
- Zaręba D., (2008) *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zawadka J., (2015) *Możliwości finansowania przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej w perspektywie 2014-2020* [w:] Kamińska W., (red.), *Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich*, t. CLXXIII, Warszawa.
- Ziółkowski B., (2006) *Rolnictwo ekologiczne a turystyka wiejska – próba modelowego ujęcia wzajemnych zależności*, „Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering”, tom 51(2), 224-229.